

Kuuma keskustelu – mutta olisiko sitä saanut käydä?

Kun Tieto-Finlandia-ehdokkaat joulukuussa julkistettiin, alkoi huikea julkinen ja kulissien takainen taistelu. Nimittäin joukkoa fennougristeja harmitti kovin, että ehdokaslistalla oli emeritusprofessori **Kalevi Wiikin** teos *Eurooppalaisten juuret*.

Julkilausumassaan *Helsingin Sanomissa* 23.12. joukko kielitieteilijöitä ilmaisi ”huolensa” ehdokkuudesta ja väitti, että Wiikin teos olisi jopa silkkaa huuhaata, pseudotiedettä. Julkistamisen jälkeen alkoi muutenkin poikkeuksellisen kiva keskustelu – joka ei rajoittunut Helsingin Sanomien sivuille. Puhelimit kävivät kuumina, sitten alkoi ilmeisen organisoitu kirjekampanja. Lopullisen valinnan tehnyt Astrid Gartzia pommitettiin kirjeillä, joita lähetettiin kopioina myös valintaraadin jäsenille. Seuraavassa maukaimmat palat, kirjoittajina eri paikoissa toimivat fennougristiprofessorit.

Kirje 1: Wiik on asettunut tämän professorin mukaan ”tiedeyhteisön normaalien toimintatapojen ulkopuolelle tavalla, joka on suorastaan eettisesti kyseenalainen”. Wiikin ajatukset eivät ole kuulemma edes ajatuskokeita tai hypoteeseja, vaan ”todistettavasti perusteettomia”. Huikein todistus Wiikin ajatusten kamaluudesta on, että ”sen tarkoituksellisen banaalisti yksinkertaistetut väitteet kansojen ja kielen alkuperästä soveltuvat oivasti rotuvihan ja kansalliskiihkon lietsontaan ... totuus on, että muutamilla epämääräisillä internet-sivuilla hänen näkemyksiään jo käytetään rasistisina lyömäaseina”. Edelleen ilmoitetaan, että Wiik ”aatetovereineen” on asettunut ”tiedeyhteisön ulkopuolelle, julkaisemaan joko omien seurojensa ja laitostensa sarjoissa, itse järjestämiensä suljettujen kutsusymposiumien julkaisuissa tai populaariviestimissä” (ovatko laitossarjat todellakin tiedeyhteisön ulkopuolella?). Samainen kirjoittaja on leimannut lisäksi Wiikin ajatukset ”jääkautisen Suur-Suomen luomiseksi”.

Kirje 2: Tämänkin kirjoittaja on ”järkyttynyt” valinnasta. Hän myöntää, että toki Wiik käyttää usein ilmaisia ”on mahdollista” jne, mutta silti kirjoittaja rohkenee arvella että ”Wiik ignoroi kautta linjan tieteestä tiedottamisen yleiset periaatteet” – mitä tämä sitten tarkoittaneekaan.

Lisäksi hän toteaa, että ”En löytänyt kirjasta yhtään sellaista olettamusta, joka olisi kielen- tutkimuksen keinoin testattavissa ja siten joko verifioitavissa tai falsifioitavissa”.

Kirje 3: Ja tämänkin kirjoittaja ilmaisee ”järkytyksensä”: ”kriitikkistä piittaamatta Wiik on jatkanut vailla tieteellistä pohjaa olevien hypoteesien esittämistä ja asettunut näin tiedeyhteisön ulkopuolelle”. Ja edelleen viitataan ”verifioimiseen ja falsifioimiseen” sekä ”pseudotieteeseen”.

Kuin samasta myllystä olisivat kirjeet lähteneet, saman mittaisiakin ovat.

Perinteisten kirjeiden lisäksi sähköpostikin on viestejä kuljettanut: ”Mielestäni oli myös Tieteiden päivien arvolle sopimatonta järjestää tuollaiset ’painit’. Sillähän signaloitiin, että W. olisi sittenkin jotenkin vakavasti otettava.”, kirjoitti eräskin Hesarin julkilausuman allekirjoittajista. ”Tieteen päiville ei mielestäni kuulu pseudotiede ja huuhaa, edes ’painien’ muodossa.” Wiikin kirjan asettaminen palkintoehdokkaaksi oli kirjoittajien mukaan jopa ”tieteen prostituointia liike-elämän ehdoilla”.

Ottamatta kantaa Wiikin kirjaan ja siinä esitettyjen hypoteesien painavuuteen tai selitysvaimaan, sen yksityiskohtien tai tulkin- tayritysten oikeellisuuteen tai oivallisuuteen, on käyty kampanja ja sen raivokas sävy ollut hämmäntävä, argumentaation taso ja luonne vähintäänkin omalaatuinen. Leimasimena on siis kepeästi käytetty ”rotuvihaa”, ”kansalliskiihkoa”, ”rasismia”, ”Suur-Suomi-ajattelua”, ”huuhaata”, ”pseudotiedettä”, ”tiedeyhteisön ulkopuolella olemista” jne. Yliampuvaa ehkä sentään?

Mikäli kaikki olisi siis huuhaata, niin kovin outoon valoon asettuu Wiikin ”vastustajien” esimerkilliseksi nostama tuore ja mainio teos *Ennen, muinoin. Miten menneisytyttämme tutkitaan* (toim. Riho Grünthal, SKS). Kirja nimittäin sisältää monien ao. keskustelijoiden lisäksi myös Kalevi Wiikin kirjoituksen ko. teemasta. Siis kirjaanko olisi päästetty huuhaata? Yllättävää. Toisaalta kun lukee esimerkiksi professori **Ulla-Maija Kulosen** (Wiikin painivastustaja Tieteen päivillä painissa, joka siis oli mahdollisesti ”sopimaton”) asiallisen kirjoituksen ko. kirjasta, ei Wiikin näkemykset kovin huuhaalta vaikutakaan jos eivät kannatusta Kuloselta saakaan. Esiteltyään fennougristien enemmis-

tön oikeana pitämät näkemykset suomalaisten juurista ja uralilaisten kantakielten synnystä, Kulonen kirjoittaa: "Toinen käsitys uralilaisesta muinaisuudesta kielitieteen kannalta perustuu ns. kontaktiteoriaan (Ks. Kalevi Wiikin artikkelia tässä teoksessa) ... Tämän teorian mukaan ..." ja edelleen "Olennainen osa tätä erityisesti Kalevi Wiikin kannattamaa mallia ..." jne. – Siis ei puhuttakaan "huuhaasta", vaan "malleja", "teorioita" ja "käsityksiä". Kulonen sanoutuikin Tieteen päivien painissa irti allekirjoittamansa julkilausuman "huuhaa"-luonnehdinnasta, jota tulkintaa osa alan professoreista varsin kepeästi tuntuu käyttävän.

Ja jos Wiikin näkemykset siis eivät olekaan huuhaata, niin mistä kummasta koko äläkkä? Ilmeisesti Wiikin tapa yhdistää kielitiede arkeologiaan ja genetiikkaan hämmentää myös fennougriesteja. "Se, että geneetikot eivät älähdä, johtuu siitä, että heidän piirustuksiinsa W. kai sopii", kuittaa eräs em. aktivisteista Wiikin käyttämän genetiikan. Genetiikan merkitystä juurten etsinnässä tämä kriitikko vähättelee muutenkin: "Geneeillä ei muutenkaan ole mitään tekemistä kielen/kielten kanssa".

Näiden ärhäkämpien fennougriestien olisi kannattanut seurata vaikkapa Tieteen päiviä laajemminkin. Fyysikko **Kari Enqvist** esimerkiksi esitelmöi päivillä loisteliaasti ajasta ennen alkuräjähdystä. Melkoista spekulatiota siis, minkä hän toi julkikin. Kalevi Wiikin spekulatiot 10 000 vuoden takaisista asioista ovat vielä aika varovaista ja kevyttä kamaa fyysikoiden hypoteeseihin verrattuna! Mutta fyysikot sallivat tällaisen spekuloinnin. Fennougriestit taitavat olla toista maata.

Mitä Wiikin teokseen tulee, niin se sai Virossa hyvin lämpimän vastaanoton ja sitä käännetään parhaillaan viroksi; teos jaetaan ilmaiseksi kaikkiin Viron lukioihin. Myös englannintaminen on käynnissä, kustantajakin allekirjoitusta vaille selvä. Että semmoinen tapaus.

Tiede painopistealueena

Pääministeri **Paavo Lipponen** puhe Tieteen päivien avajaisissa 8.1. oli tieteen kannalta positiivinen. Muistutettuaan, että kansainvälisen talouden heikko kehitys hidastaa talouskasvua myös Suomessa, Lipponen totesi julkisen talouden tilanteen muodostuvan viime vuosia ahtaammaksi. Niukkuuden oloissa on siten "asetettava painopisteitä, joista yhden tulee edelleen olla panostaminen tieteen ja teknologian

rahoitukseen", vaati Lipponen. Hänen mukaansa tämä painopiste on keskeisellä sijalla kevään hallitusneuvotteluissakin. Tarvittaessa rahoitus voidaan hänen mukaansa hoitaa vaikka valtion osakeomistuksen myyntituloista.

Päätöksentekijä tarvitsee tiedettä – mutta ovatko tutkijat laiskoja?

Tieteen päivien päätöspäivänä tutkijoiden ja kansanedustajien seura Tutkas järjesti keskustelutilaisuuden teemasta "Tiede, teknologia ja eduskunta – miten toimii vuorovaikutus". Tilaisuudessa puhunut Tytti **Isohookana-Asunmaa** korosti vuorovaikutuksen merkittävyyttä. Isohookana-Asunmaa oli kuitenkin myös kriittinen päätöksentekijöiden kykyyn vastaanottaa tietoa. Hän pitää ongelmana mm. sitä, "etteivät poliitikot osaa läheskään aina erottaa tieteen tuloksia tavanomaisista raporteista tai selvityksistä ja gallupeista". Hän pitäisikin mielenkiintoisena "selvittää missä määrin poliitikot todella tekevät päätöksiä saamansa tieteellisen tiedon perusteella". Hän arvelee, että "luonnontieteiden tutkimustuloksia on noudatettu poliittisessa päätöksenteossa selvästi paremmin kuin ihmistieteiden."

Isohookana-Asunmaa muistutti mm. 1990-luvun alun lamasta; hän muistutti että ainakin talousneuvoston sihteeristö ja Valtion taloudellinen tutkimuslaitos varoittivat tuhlailevan talouspolitiikan vaaroista ja edessä olevasta konkurssiaallosta ja suurtyöttömyydestä. Isohookana-Asunmaan mukaan "poliitikkojen vastaus pääministerin kansliaa myöten oli: kainenlaiset teoriaherrat ja talouspoliittiset mullahit yrittävät nyt tulla neuvomaan. Pääministeri Holkeri totesi ekonomistien muistiosta, että 'se on pelkkä ajatusvirike'."

Tähän liittyen on hyvä myös muistaa, että kun lamavuosina johtavat taloustieteilijämme esittivät erilaisia toimia laman nujertamiseksi, silloinen valtiovarainministeri tunnetusti tölväisi näitä tutkijoita todeten valtiolla olevan "parempiakin asiantuntijoita".

Puheensa lopuksi Isohookana-Asunmaa käänsi huomion ja vastuun yllättäen tutkijoille: "vastuu tutkimustulosten käyttämisestä on yhtä hyvin poliitikon kuin tutkijan". Siis ikiaikainen kysymyksenasettelu: onko atomipommi Hiroshimassa ydinfyysikoiden vai poliittisten päätöksentekijäin probleemi ja vastuulla?

Usein tiedeväen keskuudessa ollaan kovin tyytymättömiä tieteen ja tutkimuksen tulosten näkymisestä tiedotusvälineissä. Isohookana-

Asunmaan selitys ongelmalle oli kuitenkin ehkä hieman yllättävä: ”Tiedämme, että julkisuuteen tulee yhä vain murto-osa tutkimuksista, koska tutkijat ovat joko arkoja, välinpitämättömiä tai laiskoja. He voisivat ottaa oppia poliitikoista, joista enin osa elää mediassa.”

Niin tämä keskustelu kuin muutamaa päivää aiemmin päivillä käyty eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan järjestämä keskustelu eduskunnasta tutkimustiedon edistäjänä ja hyödyntäjänä, erityisesti kantasolututkimukseen liittyen, olivat kovin antoisia. On erinomaista, että poliittiset päätöksentekijät osallistuvat Tieteen päiville ja keskustelevat siellä avoimissa tilaisuuksissa suhteestaan tieteeseen ja tutkimukseen. Tarkoitus on muodostaa tästä pysyvä käytäntö päivien ohjelmassa.

Tieteen päivillä yleisöennätys

Tammikuiset Tieteen päivät onnistuivat hyvin. Päivien eri tilaisuudet keräsivät ennätysyleisön: kaikkiaan eri tilaisuuksissa oli kävijöitä yhteensä noin 15 000 (edellisellä kerralla 11 000). Viisipäiväiseksi kasvanut tapahtuma keräsi puhujikseen eri alojen suomalaiset huippututkijat; kaikkiaan esiintyjä oli yli 300.

Suosituimmaksi tilaisuudeksi osoittautui väittely eurooppalaisten juurista, jossa professoreiden **Kalevi Wiikin** ja **Ulla-Maija Kulosen** Päivän painia seurasi kaikkiaan yli tuhat ihmistä – osa videon välityksellä naapurisalissa – suuren joukon jäädessä jopa Porthanian ulko-ovien ulkopuolelle. Samalla syntyi ilmeisesti Porthanian kaikkien aikojen yleisöennätys, kun samanaikaisesti toisessa naapurisalissa 300 ihmistä puolestaan kuunteli luentoja ajankohtaisesta aivotutkimuksesta ja puolensataa ihmistä vielä neljännessä salissa luentoja ympäristöterveyden riskianalyseista.

Muita erityisiä suosikkiaiheita olivat odotetusti avaruustutkimus, mutta myös biotiedeaiheet ja geeniteemat, tieteen vallankumoukset, tutkimuseettiset aiheet ja moraalikysymykset vetivät satoja kuulijoita.

Tieteiden yö oli myös entistäkin suosittumpi; esimerkiksi Suomen Pankissa kävi illan aikana yli tuhat ihmistä, Tieteiden talon ja Kansallisarkiston kävijämäärät lähentelivät myös tuhatta.

Pienimuotoisemmista tapahtumista ”Päivystävien professoreiden” vastaanotot olivat erityisen suosittuja; yleisö saattoi keskustella pöydän ääressä suomalaisten huippututkijoiden kanssa itseä askarruttaneista kysymyksistä.

Seuraavat Tieteen päivät järjestetään 12.–16.1.2005, tämänkertaisen yleisön suosion johdosta jälleen viisipäiväisenä.

Risto Varteva Vuoden tiedetoimittaja

Suomen Tiedetoimittajain liitto myönsi Vuoden tiedetoimittaja -palkinnon toimittaja **Risto Vartevalle** merkittävästä panoksesta suomalaisessa tiedejournalismissa. Palkinto luovutettiin Tieteen päivien yhteydessä 9.1. ja on suuruudeltaan 3400 euroa.

Varteva on tiedetoimittajana alan uranuurtaja ja keskeisiä vaikuttajia Suomessa. Hän toimi Helsingin Sanomien tiedetoimittajana 1992–99 ja sen jälkeen Tiede-lehdessä (ent. Tiede 2000).

Varteva on tullut tunnetuksi myös johtavana tietokirjojen suomentajana. Hän on suomentanut noin 70 kirjaa, tunnetuimpina mm. Stephen Hawkingin *Ajan lyhyt historia* ja Richard Dawkinsin *Sokea kelloseppä*. Suomentajana Varteva on saanut niin J. A. Hollo -palkinnon (v. 1997) kuin kansainvälisen kääntäjäjärjestön Aurora Borealis -palkinnon (v. 1999).

Molekyyliantropologia nykyihmisen jäljillä

Pitkään on oletettu, että neandertalien ja nykyihmisen edeltäjän cro-magnonien mahdolliset risteymät olisivat olleet steriilejä. Tämä oletamus tulee hyvin esille myös esimerkiksi **Björn Kurténin** huikeassa paleofiktiossa *Musta Tiikeri*, kaunokirjalliseen asuun puetussa tieteellisessä hypoteesissa.

Tuoreessa *Muinaistutkija*-aikakauskirjassa 4/2002 Oulun yliopiston tutkija **Markku Niskanen** käy perusteellisesti läpi nykyisiä tutkimustuloksia näiden kahden ihmislajin suhteista. Hän joutuu myöntämään, että uudetkaan mitokondrio-DNA-tutkimukset eivät ole lopullisesti ratkaisseet tätä ongelmaa. ”Tutkimukset eivät ole todistaneet, että nykyisissä ihmisissä ei ole yhtään neandertaleilta perittyjä genejä. Toisaalta nämä tutkimukset eivät myöskään todista, että Euroopan nykyihmisillä on neandertaleilta perittyjä genejä. Nämä tutkimukset ovat enemmänkin osoittaneet, että neandertalit eivät eronneet nykyisin elävistä ihmisistä mt-DNA:n perusteella enemmän kuin eri alalajeihin kuuluvat tavalliset simpanssit eroavat toisistaan. Tämän perusteella olisi erittäin epätodennäköistä etteivätkö neandertalit ja nykyihmiset olisi

pystyneet risteytymään tuloksellisesti.” Näin Niskanen.

Seuraavilla Tieteen päivillä tähän teemaan tullaan palaamaan laajemminkin.

Urheilu kannattaa

Nuorena huipputasolla urheilleet ja aikuisikänsä liikuntaa harrastaneet käyttävät ikäännyttyään muuta väestöä vähemmän pitkäaikaista lääkitystä, kirjoittaa dosentti **Urho Kujala** *Liikunta & tiede* -lehdessä 5/2002. Särkylääkkeiden ja vatsahappoja alentavien lääkkeiden tarve oli tutkimuksen mukaan entisillä urheilijoilla verrokkeja vähemmän, kroonisia sydänsairauksia, astmaa ja keuhkohtaumatautia ja särkylääkkeiden käyttöä esiintyi myös vähemmän.

Samassa lehdessä kerrotaan myös luuston mekaanisen kuormittamisen lisäävän tutkimusten perusteella luuston lujuusominaisuuksia. Painonnosto näyttäisi olevan tutkimuksen mukaan sangen hyödyllistä luustolle.

Tieteellisten seurojen merkkivuosia

Moni tieteellinen seura voi hyvin perustein juhlistaa toimintaansa tänä vuonna. Esimerkiksi Suomen matemaattinen yhdistys täyttää 135 vuotta, Suomen Filosofinen Yhdistys 130 vuotta, Suomalais-Ugrilainen Seura 120 vuotta, Suomen Maantieteellinen Seura 115 vuotta, Suomalainen Tiedeakatemia 95 vuotta, Suomen Psykiatryhdistys 90 vuotta, Turun Eläin- ja Kasvitieteellinen Seura ja Turun Historiallinen Yhdistys täyttävät kumpainenkin 80 vuotta. Kuten tarkkaavainen lukija huomaa, näiden perustaminen liittyy vahvasti Turun yliopistonkin perustamiseen. Tekniikan Historian Seura puolestaan täyttää 75 vuotta, Liikuntatieteellinen Seura ja Suomen Kriminalistiyhdistys 70 vuotta. Akustinen Seura ja Vuorimiesyhdistys täyttävät 60 vuotta, Suomen Automaatioseura 50 vuotta ja Pohjois-Suomen Maantieteellinen Seura sekä Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys 40 vuotta kumpainenkin.

Suomen vanhin edelleen toimiva seura *Societs pro Fauna et Flora Fennica* täyttää komeat 182 vuotta.

Jan Rydman